

SZEMANTIKA, 5. ELŐADÁS

Kornai András

BME 2020/10/7

A SZÓCIKKEK BELSŐ SZERKEZETE (1)

- bakkecske billy-goat caper koziol1 6666 u N DEF
- (hallgatóktól) 'hím nemű kecske'
- ennek biztos nyerő eleme a *hím*, de mi az hogy *nemű*? Mi más lehetne a *hím*, mint *nem*? Hasonlóan 'a kecske hím példánya' miért *példány, egyed*? [Project: generics](#)
- A 4lang rendszer szokásos szintaxisában tehát kecske, hím (illetve goat, male mert angol a munkanyelv)
- A definíció nagy pozitívuma, hogy a definiens elemeket a definiendum egyes tagjaihoz tudjuk kötni. Ez nyilván megy a magyar *bak* → *hím* illetve az angol *he-goat* esetén, de a billy-goat esetén *billy* → *male* az nagyon merész
- Ez így talán nem teljesen kielégítő: OK, hogy a bakkecske egyfajta kecske, de akkor mi az a kecske?

A SZÓCIKKEK BELSŐ SZERKEZETE (2)

- goat (LDOCE): an animal that has horns on top of its head and long hair under its chin, and can climb steep hills and rocks. Goats live wild in the mountains or are kept as farm animals
- Mi a főkategória (genus proximum)? animal
- Miben tér el a többitől (differentia specifica)? HAS horn/2772, HAS hair/3359 AT chin/73, can/1246 {climb rock}
- A második mondat már az enciklopédiához tartozik, de felveti a kérdést: most akkor “a kecske” vadon él vagy háziállat?
- horn: organ, hard, AT head, animal HAS
- hair: organ, fine, thread, grow, long, ON body, animal HAS body
- chin: PART_OF face, AT centre, under mouth
- can: <do>
- climb: move, after(up), hand AT surface, foot AT surface
- Tuszkaróra nyelven “a бүдös” “ö бүзлик”

HADD

- hadd (határozószó):

1. Általában felszólító mondatokban fordul elő: a hagy felszólító módú alakjából származik. Jelentése: valaki engedélyt kér valamire valaki mástól. Pl.: Hadd menjek el holnap este színházba!
2. Óhajtást fejez ki. Pl.: Hadd ne kelljen végignéznem ezt még egyszer!
3. Rendelkezést kifejező mondat bevezető szavaként is alkalmazható. Pl.: "Hadd látom, úgymond, mennyit ér a walesi tartomány!"
4. Felszólító mondat után magyarázó jellegű céllal is használható. Pl.: Engedjétek ide minket is, hadd lássuk közelebbről az előadást!
5. Segítségével valamilyen lehetőség kinyilvánítása. Pl.: Megvárta, hadd oldja meg egyedül a feladatot.
6. Engedély kifejezésére, megadására. Pl.: Hadd menjen!
7. Valakit megbíznak valaminek az elvégzésével. Pl.: Hadd vigye el kocsival a szemetet!

- hadd let's age niech G *engedd, hogy ...*

- let/971 V allow

- De miért *te engedd*, miért ne *ti engedjétek*? Általános elv, hogy a definíció ne tartalmazzon többet, mint a definiendum (ld. hím *nem*, kecske *példány*)

HADD (2)

- ‘valaki engedélyt kér valakitől valamire valaki mástól’ : ebben három szabad vegyérték van: az engedély kérője, a kérés címzettje, az engedély tárgya. Erre még ma visszatérünk, de már most megemlítjük, hogy a szerepek kiosztása laza: *hadd menjek* beszélője kéri az engedélyt, *hadd menjen* beszélője adja – volt HF ami épp ennek alapján különített el két jelentést ‘óhaj’ ill. ‘engedély’
- Engedélykérés/óhajtás/felszólítás/rendelkezés/megbízás – ezek miért külön kategóriák?
- Mennyire szükséges a *hadd* definíciójához elkülöníteni őket? Mennyire szükséges más okokból?
- Van itt egy csomó nyelvtani dolog, pl. hogy a *hadd* utáni elem kategóriája micsoda: *hadd fusson* illetve **hadd cseresznye*

HOGY

- hogy: kötőszó,

1. bevezethet célmeghatározást: *Sportolok, hogy erős legyek.*
2. bevezethet okmeghatározást: *Sokat iszom, hogy egészséges maradjak.*
3. utalhat cselekvés tárgyára: *Azt mondtam, hogy csend legyen!*
4. utalhat egy cselekvés mikéntjére: *Megmutatom hogy kell cipőt kötni.*
5. utalhat valaminek az állapotára: *Hogy vagy?*

- haszn: valamit új mondatrészben kifejt - "AZT mondta, hogy ... " - "ARRA gondolt, hogy ... " - "Ennek AZ a jelentése, hogy ... "
- Mit segít a *hoggy*? Milyen információt ad a "... " (a) embernek (b) algoritmusnak?
- Mikor elhagyható? *Azt mondtam csend legyen, ?Sokat iszom egészséges maradjak*
- Mikor cserélhető *hogyan*-ra? *Megmutatom hogyan kell, *Sportolok hogyan erős legyek*
- how/1072: wh, manner

HOGY (2)

- 1) kérdő szóként a cselekvés/történés módjáról/mikéntjéről. 2) Érzelmileg színezett mondatban, gyak. a kérdő jelleg háttérbe szorulásával *Hogy jöhettél meg ilyen gyorsan?* 3) Mód- és fokhatározó mellékmondat kötőszavaként. *Hogy csak tudja, úgy kiáltson* Szerintem a *hogya kurva anyját* ebbe a jelentésbe tartozik. 4) Időhatározói mellékmondat kötőszavaként. *Hogy kiment a tömegből, jobban érezte magát*

- Hogy a *hogya* lehet nemcsak 'how' hanem 'that' is már egynyelvű adaton kideríthető, ld. Kornai, Zséder, Recski: Structure learning in weighted languages. In Proc. 13th Mathematics of Language Workshop 2013 72–82 <https://kornai.com/Papers/wfsa.pdf>
- De általános elv: ha az egyik nyelven X egy másik nyelven A és B is lehet, akkor X_1 'A' és X_2 'B' jelentésekről beszélünk

HOGY (LDOCE)

- (Mutató névmás: *that* used to refer to a person or thing that is not near you) ezzel most ugyanúgy nem foglalkozunk mint a kérdőszó *hogy-gyal*
- *that* used to refer to a particular person or thing of the general type that has just been mentioned
- used after verbs, nouns, and adjectives to introduce a DEFINING RELATIVE CLAUSE which shows what someone says or thinks, or states a fact or reason
- relative clause 'string after *that*'

- tud₁ képes valamire can/1246; tud₂ információ birtokában van know/2455
- Tudok angolul \approx képes vagyok angolul beszélni *I can English?*
- Öreg ügyvéd/ügyvédbojtár – homonímia
- Tud csirkét kopasztani: képes rá, tudja hogy kell – poliszémia
- know: =AGT HAS information, information connect
=PAT
- Nem lehet megúszni a nyelvtant akkor sem, ha csak a szótárral foglalkozunk

A DEFINÍCIÓK NYELVTANA (1)

- Fájlformátum: első négy oszlop EHLP; 5 sorszám; 6 státusz; 7 szófaj; 8 DEF; 9 komment (% is bevezetheti)
- Szófaj: N (421), A (137), D (7), G (15), U (24), V (113)
Project: [eliminating adverbs](#)
- A definíciók klauzákból állnak, ezeket vessző választja el 201 monoklauzális, 190-ben van 2 klauza, 146-ban 3, 3.5%-ban van 7-9 Project: [eliminating clausal complexity](#)
- Az @-klauzák az enciklopédiára (Wikipédiára) mutatnak: Muhammad man/744, @Muhammad; London city, @London
- enciklopedikus genus: country (24), land (4), city (4), man (2), person (2), place, river, artefact, gas, instrument (1-1) Project: [systematic study of encyclopedic elements \(total of 44 in LDV\)](#)
- Alapértelmezések (defaults) $\langle \rangle$ közt (az alapszókincs 13%-ában)
Project: [role of defaults](#)

A KLAUZA BELSŐ NYELVTANA

- Alanyok vannak =AGT és tárgyak =PAT
- Nincsenek más linkerek! Ezért (hogy ne legyenek) nagyon meg kell dolgozni! [Project: find irrefutable evidence for others](#)
- SVO (subject-verb-object) szórend
- Tipikus definíció alanyt tételez: say mond dico mőwic1 1719 u V communicate, INSTRUMENT sound/993, person hear sound/993, "dative" MARK person
- MARK köti össze a formát a tartalommal
- -ist -ista 3623 G person<profession>, think stem[important], "-ist" MARK stem

VEGYÉRTÉKEK BETÖLTÉSE (LINKING)

- valaki engedélyt kér valakitől valamire valaki mástól
- kér valaki valakitől valamit
- request kér rogo z1ádac1 1251 u V =AGT
express/2757 [=AGT want [=AGT HAS =PAT]]
- express kifejez effer wyrazic1 2757 u V =AGT
CAUSE[gen KNOW =PAT]
- engedély valamire
- permission allow
- allow enged sino pozwolic1 670 u V =AGT [LACK [=AGT
stop =PAT]]
- Ezekből összerakni az engedélykérés definícióját